Dreptatea divină

conform Sfântului Dionisie Areopagitul

Mitropolitul Nafpaktos și Sfântul Vlasios Hierotheos

Sursa: Revista „Intervenție Ecleziastică”, numărul 314 - septembrie 2022.

Republicat de pe: https://www.parembasis.gr

Discurs rostit luni, 3 octombrie, în Sala Senatului din Vechiul Parlament în cadrul celebrării sărbătorii Sfântului Dionisie Areopagitul, patronul orașului Atena și protector al sistemului judiciar și al puterii judecătorești.

Vă mulțumesc pentru misiunea de a vorbi în fața acestei distinse adunări cu ocazia sărbătorii Sfântului Dionisie Areopagitul, sărbătoare celebrată de lumea juridică a Greciei. Personal, sunt încântat de acest subiect, deoarece Sfântul Dionisie Areopagitul scrie în repetate rânduri în textele care îi poartă numele că învățătura pe care o formulează este cea a propriului său „principal” Sfânt Ierotei, al cărui nume îl port și pe care Sfântul Ierotei l-a învățăt pe Sfântul Dionisie Areopagitul după Apostolul Pavel. Atât Dionisie, cât și Ierotei au fost membri ai Areopagului din Atena.

Purtând numele Sfântului Ieroteu, pe a cărui învățătură Sfântul Dionisie și-a întemeiat întreaga operă teologică, am studiat cu sârguință aceste scrieri celebre de multe ori și le-am deslușit marea valoare, așa cum, de altfel, au făcut și mulți sfinți Părinți, de la Sfântul Maxim Mărturisitorul la Sfântul Grigorie Palama și Sfântul Nicodim Athonitul.

Titlul temei mele „dreptatea divină, după Sfântul Dionisie Areopagitul” este de mare importanță, iar aici voi nota doar puncte orientative datorită timpului limitat al discursului meu, iar în esență voi sublinia că trebuie să ne mișcăm între dreptatea umană și cea divină.

1. Legi și dreptate după Aristotel și Platon

În termeni umani, justiția este „teoria juridică sau filosofică prin care se aplică legea”, este „administrarea legii”. Problema este cum este constituită legea umană și cum este interpretată și aplicată.

Legea nu ar trebui să urmărească doar să reflecte nevoile sociale pentru a servi oamenilor în alegerile lor, așa cum este cazul în timpul nostru, ci ar trebui, conform filosofiei antice, să fie și educatoare, să educe, adică oamenii, să-i vindece, să-i îmblânzească, să le ofere modele de viață.

Aristotel în Etica Nicomahică detaliază problema relației dintre virtutea societății și legi ca educator, după ce susține că virtutea este mijlocul dintre exces și deficit și nu vine din natură, ci este rezultatul dependenței, el concluzionează că aceasta este munca profesorului, care este îndeplinită de legiuitor, care acționează ca educator prin lege. El scrie: „Este evident că prevederile publice se fac prin legi și, desigur, sunt bune, dacă sunt făcute prin legi bune - fie că legile sunt scrise sau nescrise, pare să nu facă nicio diferență, așa cum nu pare să facă nicio diferență dacă sunt legi prin care se va realiza educația unui singur individ sau a unui grup de indivizi...”. De fapt, el scrie că legile sunt o operă de artă politică, iar Aristotel concluzionează că vrea să examineze care este cel mai bun sistem politic, „cum este organizat fiecare dintre ele și chiar ce legi și obiceiuri aplică fiecare dintre ele”.

Din această perspectivă, dreptatea nu este doar acordarea de egalitate, ci și echilibrarea forțelor societății.

Permiteți-mi să vă reamintesc aici că, potrivit lui Platon, așa cum este dezvoltat în „Republica” sa, sufletul uman se distinge în trei puteri, și anume cea logică, cea timoidă și cea doritoare, iar acestor puteri le corespund cele trei virtuți fundamentale, și anume virtutea înțelepciunii care se referă la partea logică a sufletului, virtutea curajului care este legată de timoida sufletului și virtutea prudenței care izvorăște din dorința sufletului.

Important este că, potrivit lui Platon, a patra virtute, care este dreptatea, asigură legătura și unitatea dintre celelalte trei virtuți.

Dacă se consideră că Republica, conform lui Platon, este o lărgire a sufletului, atunci cetățenii trebuie să practice virtutea. Mai exact, virtutea înțelepciunii se referă la regi-conducători, virtutea cumpătării corespunde producătorilor, iar virtutea vitejiei se referă la „gardieni”-soldați. Prin urmare, virtutea dreptății este virtutea unificatoare care echilibrează celelalte trei virtuți și celelalte trei clase care trăiesc în Republică. Acest lucru arată nu doar valoarea educativă a legii, ci și caracterul sacru al dreptății care educă și nu permite fiecărei virtuți să funcționeze unilateral, ci în unitate cu celelalte.

Sfântul Dionisie Areopagitul, care a trăit în Atena, știa acest lucru, dar subiectul dreptății urcă la un nivel superior. Prin urmare, intenționez să vorbesc despre dreptatea divină în cadrul sistemului teologic al Sfântului Dionisie Areopagitul. Aș dori doar să menționez că, conform tradiției ortodoxe, nu putem spune că întruparea Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu a avut loc pentru ispășirea dreptății divine, așa cum face teologia scolastică, în principal cu Anselm de Canterbury, și este exprimată de creștinismul occidental.

Conform învățăturii patristice ortodoxe, dreptatea divină este identificată conceptual cu iubirea lui Dumnezeu, iubire exprimată ca jertfă, ofrandă, golire, cruce. De exemplu, Sfântul Nicolae Kabasilas va scrie: „Bunătatea supremă și cea ultimă a lui Dumnezeu față de omenire este caritatea, care este virtute și dreptate divină.” Această diferență dintre teologia occidentală și cea ortodoxă a fost identificată simplu, pentru a limita discuția la Sfântul Dionisie Areopagitul. Și în special pentru dreptatea divină. Înainte, însă, de a identifica ce este dreptatea divină, este necesar să facem o scurtă referire la sistemul teologic al Sfântului Dionisie Areopagitul.

2. Sistemul teologic al Sfântului Dionisie

Sfântul Dionisie Areopagitul, aflându-se în Atena, orașul filozofilor Platon, Aristotel și al elevilor lor, cu siguranță cunoștea ideile lui Platon și primul mișcător nemișcat al lui Aristotel. De exemplu, Platon stabilise ca început al teologiei sale imaginea creierului uman cu gândurile sale și transferase această imagine în teologia sa, pentru a spune că Dumnezeu are în el lumea Ideilor și întreaga lume este o copie a lumii Ideilor.

Sfântul Dionisie Areopagitul, după ce a acceptat învățătura Apostolului Pavel și a devenit creștin, și după ce a aflat că Dumnezeu este adevărata lumină, a pornit de la acest adevăr. Adică, așa cum soarele își trimite razele către lume, după ce trece prin diferite straturi ale atmosferei, tot așa și Dumnezeu este adevărata lumină, iar energia Lui trece succesiv prin rândurile îngerilor și oamenilor și ajunge la toată creația. Din această perspectivă, el vorbește despre Ierarhia cerească, adică rândurile îngerilor, și Ierarhia bisericească. În toată creația, mentală și materială, există sinodalitate, întrucât toate creațiile primesc lumina lui Dumnezeu, dar aceasta se întâmplă ierarhic, conform participării fiecărei ființe.

Sfântul Dionisie vorbește despre tearhie, pe care o definește ca principiul teozei, iar principiul teozei este Dumnezeu, adică Dumnezeul Treimic este principiul energiei divine, dar și principiul atracției tuturor ființelor către El.

În Tearhie, în Monada Trinitară, vedem o permanență, care este esența Lui, esența supraesențială, ascunderea, dar este și progresul lui Dumnezeu către toată creația, adică sunt energiile lui Dumnezeu, puterea divină. Energia lui Dumnezeu se numește progres, care se multiplică în multe alte puteri. Se vorbește despre „lumini tearhice”.

Pe lângă tearhie, el vorbește și despre teonimii. Teonimii înseamnă numele lui Dumnezeu, denumirile pe care le dăm lui Dumnezeu. Există multe teonimii, multe nume pe care le dăm lui Dumnezeu, cum ar fi Ființă, Eros, Iubire, Eraston, Iubit, Înțelepciune, Putere, Dreptate, Pace, Sfințenie, Împărăție, Divinitate etc.

Sfântul Dionisie Areopagitul, la începutul lucrării sale despre numele divine, insistă asupra a două Teonimii, și anume Teonimia binelui și Teonimia binelui. Este ceea ce filozofii antici numeau „binele și cumintea”. Cine este omul perfect? El este „cel bun și cuminte”. Sfântul Dionisie Areopagitul le ia pe acestea din lucrurile omenești și le atribuie lui Dumnezeu. Ele sunt, așadar, numele lui Dumnezeu. La urma urmei, conform teologiei afirmative îi dăm nume lui Dumnezeu, spunem că Dumnezeu este iubire, pace, dreptate, iar cu teologia apofatică îndepărtăm nume de la Dumnezeu, spunem că Dumnezeu este invizibil, de neînțeles, de nedescris etc.

Binele este singura cauză a tuturor lucrurilor, ceea ce semnifică Lumina lui Dumnezeu, energia lui Dumnezeu, luminozitatea, care se revarsă în

toată creația. Bunătatea lui Dumnezeu este o mișcare de la Dumnezeu către toată creația. Dumnezeu este singura cauză a tuturor lucrurilor, El este Lumina.

Binele este spus în sensul de frumusețe, deoarece din el frumusețea se transmite tuturor ființelor. Aceasta este o „paretimologie a frumuseții din bine". În orice caz, binele, conform Sfântului Dionisie, este legat de frumusețe, adică de frumusețe, de frumusețe. Tot ceea ce creează Tearhia este o reflectare a Luminii, iar aceasta arată că există unitate în întreaga lume și unitate a lui Dumnezeu cu creația, deci aceasta se reflectă ca Lumină. Binele este întoarcerea ființelor la Dumnezeu prin frumusețe și frumusețe.

Aceasta înseamnă că binele este singura cauză a tuturor lucrurilor, adică Lumina, strălucirea emisă de Tearhie. Și apoi, omul vede această strălucire în frumusețea ființelor creației și astfel se întoarce la Dumnezeu prin atracție. Acest lucru se întâmplă și cu creația. Deci avem două mișcări. Cu binele, Dumnezeu se îndreaptă spre creație, iar cu frumusețea, cu frumusețea, toată creația se întoarce prin frumusețe la Dumnezeu.

Aceasta are legătură cu faptul că Dumnezeu este iubire și iubit, și ca iubire El se îndreaptă spre om și ca iubitor El atrage la Sine pe cei care sunt receptivi la iubire. Prin urmare, Dumnezeu este iubire și iubit. Putem atribui iubirea conceptului de bunătate, că Dumnezeu este bun. Putem lega iubirea de frumusețe, că Dumnezeu este bun, deoarece atunci când ființele văd frumusețea, se întorc la Dumnezeu.

Acestea sunt cele două mișcări, și anume, a lui Dumnezeu către creație cu Lumina Sa și a creației către Dumnezeu prin atragerea creației spre Sine. Prin aceste două mișcări există această unitate între Dumnezeu și toată creația. Prin urmare, Dumnezeu este bun și virtuos, iar acestea sunt Teonimiile, ele sunt participarea oamenilor la aceste puteri ale Tearhiei. Și prin participarea la puterile Tearhiei, ale lui Dumnezeu, omul participă la Dumnezeu și dobândește cunoaștere despre Dumnezeu.

Dincolo de Tearhie și teonimii, există și Ierarhie. Ierarhia este participiul teonimiilor. Cuvântul Ierarhie este derivat din cuvântul sacru și cuvântul archo, care denotă începutul Sfințeniei. Aceasta înseamnă Ierarhie.

Noi, desigur, folosim cuvântul Ierarhie într-un sens diferit, cu ierarhia tuturor lucrurilor. Există și acest sens, pentru că el vorbește despre Ierarhii, dar întotdeauna Ierarhiile, când le împarte în triade, le interpretează în sensul că, pe de o parte, primele primesc revărsarea luminoasă și o transmit următoarelor, iar pe de altă parte, acestea le atrag, adică cele inferioare sunt atrase de cele de mijloc, cele de mijloc de cele superioare și toate sunt reduse la Dumnezeu. Prin urmare, există întotdeauna acest principiu al sfințeniei care este principiul comuniunii energiei lui Dumnezeu.

Sfântul Dionisie Areopagitul, vorbind despre Ierarhii, dă definiția că începutul și esența întregii Ierarhii este Dumnezeu, Dumnezeul cel bun, amabil și înțelept, care este revelația iubirii și afecțiunii divine.

Ierarhia este decorul, care constituie imaginea frumuseții tearhice, care este manifestarea binelui și a binelui. Aceasta este Ierarhia. Și care este scopul Ierarhiei? „Scopul ierarhiei este de a se asimila și de a se uni cu Dumnezeu cât mai mult posibil, având-L ca și Conducător al întregii științe și energii sacre.”

Astfel, scopul Ierarhiei în întreaga creație este ca fiecare persoană să se asimileze și să se unească, pe cât posibil, cu Dumnezeu, prin știință și cunoaștere sacră, având-L pe Dumnezeu ca și conducător .

Acest sistem teologic al Sfântului Dionisie Areopagitul, cu mișcarea lui Dumnezeu spre lume și atracția lumii de către Dumnezeu, este minunat. Este o chestiune de experiență teopică ce transcende în mod clar și creativ concepțiile filosofice ale filosofiei presocratice, precum cea a lui Heraclit, și metafizica clasică a lui Platon, Aristotel și neoplatonieni, și chiar a filosofiei occidentale moderne și a idealismului german.

Nu este ușor să simplificăm aceste mari probleme, dar o scurtă analiză a lor a fost pur și simplu identificată pentru a clarifica faptul că dreptatea divină este o teonimie, este o acțiune a lui Dumnezeu, la care creația participă printr-un sistem sinodic și ierarhic de comuniune cu Dumnezeu.

3. Dreptatea divină la Sfântul Dionisie Areopagitul

În operele Sfântului Dionisie se vorbește despre „dreptatea divină”, despre „dreptatea lui Dumnezeu”. Problema este însă cum este înțeleasă dreptatea divină cu ceea ce s-a menționat anterior despre acțiunile lui Dumnezeu.

În lucrarea sa „Despre numele divine”, el se referă la numele lui Dumnezeu, la teonimiile Sale. Dumnezeu este anonim în esența Sa, tocmai pentru că este neîntinat de om în esența Sa, dar este și polinom în energiile Sale, care sunt incluse. Printre aceste „nume divine se numără dreptatea”. Într-un capitol special al acestei cărți, el vorbește „despre putere, dreptate, mântuire, răscumpărare și, de asemenea, despre inegalitate” (Enth. an. p. 180). Desigur, trebuie să repet că aceste nume nu-I aparțin lui Dumnezeu, ci noi Îi atribuim nume lui Dumnezeu, participând la energiile Sale necreate.

În acest capitol, începe cu fraza: „Dar, întrucât teologii laudă adevărul divin și înțelepciunea supraputernică atât ca putere, cât și ca dreptate și o numesc mântuire și răscumpărare, aduceți și aceasta, pe cât ne este posibil, la dezvoltarea teonimiilor”.

Aici vorbește despre cum teologii, adică văzătorii, cei care Îl „văd” pe Dumnezeu, vorbesc despre „teonimii”.

Sfântul Dionisie Areopagitul, vorbind despre Dumnezeu ca fiind o putere, conform teologilor, înseamnă că El precede și depășește orice putere, deoarece El este cauza oricărei puteri și produce totul cu o putere nediminuată și nelimitată și pentru că El este cauza puterii de sine și a puterii individului. Această difuziune infinit de puternică a lui Dumnezeu se extinde la toate ființele și nu există nicio ființă care să fie complet lipsită de a avea o oarecare putere, ci toate au putere mentală sau logică sau estetică sau vitală sau esențială și aceasta însăși este existența .

Apoi, vorbind despre dreptatea lui Dumnezeu, el scrie că Dumnezeu este lăudat ca dreptate, deoarece dăruiește tuturor ființelor după valoarea lor armonie, frumusețe, ordine și euritmie, definește toate darurile și pozițiile așa cum se cuvine fiecăreia conform regulii absolut juste și este cauza propriei sale acțiuni în toate. Prin urmare, dreptatea divină este cea care clasifică și definește totul și totul este păstrat neamestecat și neamestecat de toate, el acordă tuturor ființelor ceea ce se potrivește fiecăreia, după valoarea sa particulară .

Prin dreptatea lui Dumnezeu se măsoară egalitatea tuturor lucrurilor. Adică, dreptatea este protectoare, întrucât nu permite ca totul să fie tulburat, amestecându-se cu toate, ci păzește ființele, fiecare după felul său, în locul care îi aparține prin fire.

Aici este necesară o atenție deosebită. Prin ceea ce scrie Sfântul Dionisie Areopagitul despre dreptate și egalitate, el nu se referă la un feudalism, așa cum feudalismul a fost cultivat și aplicat de franci în teologia occidentală, întrucât Dumnezeu trimite Lumina Sa la toată creația, la îngeri și oameni, la cei botezați și la cei din afara Bisericii, ci fiecare persoană participă la această Lumină într-un mod diferit . Prin urmare, nu Dumnezeu este cel care creează inegalitatea prin natură, ci inegalitatea este creată prin modul în care fiecare persoană participă la Lumina divină.

În întregul sistem teologic al Sfântului Dionisie Areopagitul, care diferă foarte net de sistemele filozofice ale timpului său, toate ființele se disting unele de altele, dar în același timp sunt interdependente, iar acest lucru reiese din cele trei principii care guvernează relațiile dintre ele.

Primul principiu este principiul uniunii, întrucât Dumnezeu este Cel care, odată cu ieșirea Sa în lume, se înmulțește, lumea este mulțimea care tinde mereu spre unirea unii cu alții cu Cel Unul, Dumnezeu.

Al doilea principiu este principiul mișcării, al lui Dumnezeu și al ființelor, cu mișcare dreaptă, elicoidală și circulară.

Iar al treilea principiu este principiul înrudirii și al ordinii, întrucât fiecare ornament care se află în jurul lui Dumnezeu este mai asemănător cu Dumnezeu decât un altul care este departe de el, iar cele care sunt mai aproape de lumina adevărată sunt mai strălucitoare și mai iluminatoare. Acest lucru se întâmplă și în toate ierarhiile individuale, iar aceasta este dreptatea divină. Cu cât oglinda este mai pură, cu atât primește și radiază mai luminos și mai clar razele soarelui.

***

Am încercat să prezint cât mai pe scurt teonimiile lui Dumnezeu, printre care se numără și teonimia dreptății divine. Așa vorbesc teologii empirici, adică căutătorii lui Dumnezeu, precum Sfântul Dionisie Areopagitul.

Există o diferență între dreptatea divină și dreptatea umană. Dreptatea divină este o participare la diferite grade ale Luminii divine. Dreptatea umană este aplicarea legilor umane. Cu toate acestea, în ciuda acestui fapt, purtătorii dreptății, adică cei care împart dreptatea umană, în funcție de gradul și modul de participare la dreptatea divină, au capacitatea de a vedea legea în termenii aplicării sale la circumstanțele specifice ale omului și poate sunt mai caritabili. Acest lucru este exprimat într-un mod uimitor de Alexandros Papadiamantis în povestirea sa „Ucigașul". Povestea sa se încheie: „Bătrâna Hadoula a găsit moartea la trecătoarea Sfântului Sostis, la gâtul care leagă stânca schitului de pământ, la jumătatea distanței dintre dreptatea divină și cea umană."

Aceasta înseamnă că Papadiamantis o lasă pe „ucigașă", bătrâna Hadoula Frangogiannou, în seama dreptății și milei lui Dumnezeu. Prin extensie, aceasta înseamnă că nu putem acționa pe deplin cu dreptate divină, întrucât Dumnezeu vede adâncurile sufletelor noastre, ci trebuie să judecăm cu toții puțin peste dreptatea umană inadecvată, adică să ne mișcăm la mijloc între dreptatea umană și cea divină.